

EĞİTİMDE MİLLİ KİMLİK BAĞLAMINDA ANADİLİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Yücel Gelişli
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/ Türkiye

Giriş

İnsanlar bir toplum içinde doğar, büyür ve ölürlür. Bu doğal süreçte önceleri bilinçsiz daha sonra bilinçli bir şekilde diğer insanlarla etkileşerek toplumla kaynaşır ve topluma ait olurlar. İnsan yaşadığı topluma göre şekillenerek biçimlenir. Birlikte ortak yaşam biçimleri oluştururlar. Bu durum birlikte yaşayan insanları bir arada tutmaya başlar.

Bireysel Kimlik

Kimliğin oluşumu bireysel olduğu kadar toplumsal ya da ulusal “değer” oluşturmaya bağlı olarak şekillenir. Kalıtsal/biyolojik oluş dışında, bireyin ontik düzlemde de bir varlığı söz konusudur. İşte ontik varlık denilen düzlem, kimlik oluşturucu unsurlarla bireyin ve ulusun kurduğu ilişkiye göre anlam kazanır (Durmuş, 2017).

Toplumsal sistemin kökenini oluşturan kimlik bireyin kültürel ve sosyal statülerini belirten, inançları, değerleri ve tutumlarından oluşan çok boyutlu alt başlıktır (Yıldız, 2007). Kösoğlu (1995) kimliği siyasi, ailevi, mesleki, dinî ve sosyal aidiyetleri ifade eden bir yapı olarak tanımlamaktadır. Güvenç (2010) kimliği bireylerin, grupların, topluluk ya da toplumların “Kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorusuna verdikleri cevap olarak tanımlar. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kimlik bireyin mensubu olduğu sosyal yapıya göre kendini konumlandırmasıdır (Kara, Özkan, 2024).

Dil ve kimlik

Toplumlar birbirinden milletleşme süreci ile ayrılır. Milletleşme sürecinde, tarih, vatan, etnik yapı, kültür, yazılı ve sözlü eserler, ortak efsaneler, ortak semboller, din, dil, mimari, ortak ekonomi, vatandaşlık hak ve sorumlulukları etkili olur. Toplumlara millet yapan bu özellikler aynı zamanda millet kimliğini oluşturan en önemli unsurlardır (Smith, 1994).

Ulusal bir kimlik oluşumu için ilk gerekli olan şey ortak bir dilin olmasıdır. 'Ulus-devlet miti' dünyanın doğal olarak ulus devletlerden oluştuğuna dair temel görüş, ulusal dillerin ilkel bir gerçeklik olduğu varsayımıyla bağlantılıdır (Joseph, 2006). Ancak milletin oluşumunda etkili olan tek bir ulusal dil, bütün vatandaşların onunla konuşması, yazması ve okuması ile önemli hale gelmiştir. Tek dilin önemli hale gelmesi onun aynı zamanda zorunlu eğitim dili olmasına da etki etmiştir. Bu yüzden evrensel anlamda ilköğretim vatandaşlara zorunlu hale getirilmiş be birkaç ülke dışında ülkelerin anadilleriyle yapılmaya başlamıştır (Hobsbawn, 1996).

Bir dilin varlığını sürdürebilmesi, zaman içerisinde yok olmaması için ihtiyaç duyduğu temel şey, onu konuşacak insanların bulunmasıdır. Dilin varlık yokluk davası olarak kabul edilebilecek bu konuşulma ihtiyacını ana dil ya da yabancı dil olarak öğretimi sayesinde karşılamak mümkündür. Dilin öğretilmesi ve öğrenilmesi süreci ise onun her bakımdan incelenmesini zorunlu kılar. Birbirini besleyen bu süreçlerin temel sebebi dilin insan ve toplum hayatındaki önceliği ve vazgeçilmezliği ile ilgilidir (Kapağan, 2021).

Kimlik, bir özellik ve nitelik belirtisidir. Kimlik farklılıkları sonucu oluşan bir yapının varlığını ortaya koyar. Diğer bir deyişle kimlik milletler açısından farklılıkları ifade eden sınıflandırma işlemi kişinin başka kişi ve toplumlarla ayrışmasını sağlayan ve kendisinin ait olduğu toplumu ifade eden yüklenmesidir. Bu farklılığı belirleyen en önemli unsurların başında da dil gelmektedir. İnsanoğlu hangi ana dile bağlı olduğunu ifade ediyorsa kendisine de o milletin bir ferdi olarak sayar. Milletlerden bazıları göç, savaş, sürgün, başka millettten biri ile evlenme, asimilasyon ve yok etme politikaları ile daha başka sebeplerden dolayı kendi dillerini unuttur. Bu milletler başka diller öğrendiklerinde, çocuklarına da yeni öğrendikleri dili ana dili yerine öğretme yoluna gittiklerinde kendilerini hangi millettten sayarlarsa sayınsalar sonraki nesillerinin büyük bir çoğunluğunun kökenlerini bilmelerine rağmen öğrendikleri yeni dilin çevresinde oluşan milletin bir ferdi olarak kendilerini ifade ettikleri ve zamanla tamamen asimile oldukları görülmektedir (Kapağan, 2021). Çünkü;

“Geçmişten geleceğe kültürel bir bağı da ifade eden, doğuştan gelen ve sonradan kazanılan, yavaş da olsa değişen kimlikler, tanımlama ve bakış açılarına göre karşımıza bireysel, kişisel, ulusal, millî, etnik, kültürel vb. kimlikler olarak çıkar. Kimlik mefhumunun tarihsel dinamikliğinin idraki de önemlidir. Çünkü millî kimlikleri ezeli/ebedi, statik ve özcü bir değerlendirmeye tabi tutmak, dönüşümlerin anlaşılmasının önünde bir engel olabileceği gibi, geleceğin inşası noktasında değişim kanallarının gözden kaçırılmasına yol açacaktır (Kapağan, 2021).

Dilin Kimlik Edinmedeki Önemi

Herder, dili sadece bir iletişim aracı olarak değil, milletlerin ve etnik grupların tarih ve kültürünün bir tür “deposu” olarak görmektedir (Akın, 2022). Dilin asıl işlevi; insanlar arasında doğal, duygusal ve ruhsal bağlar kurmasıdır. Söz konusu bağlar, bireylerin kimlik kazanmalarındaki temel zeminlerdir. Her birey, bir dil dünyasına doğar. İçine doğulan dil, bireyin gerçek dünyasıdır. Çünkü toplumların geçmiş yaşantıları, dünyaya bakış açıları, kültürleri vb. dil adı verilen altından yapılmış sandıkta korunur, kullanılır ve geleceğe güvenle taşınır. Dil sandığı; benliği, kişiliği ve kimliği bünyesinde barındırır (Yaman, 2023). Bir toplumun her türlü maddi ve manevi hayatını düzenleyerek millet hâline gelmesini sağlayan, toplumdan topluma, millettten millete değişebilen değerler silsilesi, bir toplumun ruhu ve dünya görüşü şeklinde tanımlanan kültürün en başta gelen ögesi, şüphesiz geniş anlamda önemli toplumsal bir olgu olarak değerlendirilen dildir (Güneş, 2022).

Dil hemen her dönemde hem özgün hem de ortak kültürle sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. İnsanlığın ortak idealleri, geçmiş yaşam tecrübesi ile birlikte milletlere has gelenekleri görenekleri ve coğrafyası gibi kültür unsurları da dilinde yaşar. Bu nedenle genel anlamda insanlık ve özel anlamda milletler dili koruma konusunda oldukça hassas olmalıdır. Bilhassa milletler varlıklarına dair tüm kültür kodlarını bünyesinde bulunduran dilin sözlü ve yazılı formlarını doğru analiz ederek kendilerinde de bir farkındalık oluşturabilirler (Kapağan, 2021).

Dil ile nesilden nesile aktarılan millî kültür mirası, somut ve somut olmayan (soyut) kültür mirası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Somut olmayan kültür mirası, din, dil, gelenek, görenek, âdet, halk edebiyatına ait sözlü ürünler, çeşitli törenlere ait ritüeller, çeşitli yerleşik kutlamalar ve törenler gibi öğelerden oluşmaktadır (Güneş, H, 2022).

Dil, bireyler arasında tam bir birleştirici öge görevini üstlenir; toplulukları yakınlaştırarak “millet” özelliği kazanmalarını sağlar. Dil sayesinde ortak duygu, düşünce ve ideallere sahip olan bireyler arasında, ortak bir bilinç de oluşur. Bu bilinç, bireysel bilincin çok üstünde millî bir bilinçtir. Millî bilinç ise; bir milleti ayakta tutan, geçmişini hatırlatan, değerlerini bugüne taşıyan, bugününü en güzel şekilde yaşatan ve bütün bunları kapsayacak şekilde geleceğe yön veren düşüncelerin bütünüdür (Yaman, 2023).

Dil, her şeyden önce bir iletişim aracıdır. Ancak bu temel işlevinin yanında dil, onu kullananları “*Dil Topluluğuna*” bağlayan bir kolektif kimlik unsurudur. Gerçekten de hiçbir dil, bir dil topluluğundan ayrı düşünülemeyeceği gibi; bir dil topluluğu da dilden bağımsız düşünülemez. Bu anlamda diller, etnik kimliklerin oluşumunda ve kuşaktan kuşağa devredilmesinde önemli bir işlev görmektedirler. Dilde maddi ve manevi kültürün (yazı ve konuşmanın değişik ifadelerinde) nerdeyse bütün olguların oluşması ve kaydedilmesi nedeniyle, dilin ulusal kültürün ana taşıyıcısı ve en evrensel ifadecisi olduğunu iddia etmek mümkündür (Khorssed, 2019).

İnsanın ontolojik varlık oluşu dile bağlıdır. Adlandırmayı dil ile yaptığımız göre dil, varlığın tanımlanmış varoluşunun ön koşuludur. Dil olmadan varlığın varlığını tanımlayamayız. Dil varlığın onaylanma alanıdır (Durmuş, 2017). Toplumun varlığı ve tanımlanması için de dil önemli bir unsurdur. Çünkü dil, taşıdığı birikim içinde toplumların tarihi, medeni, sosyal, siyasal ve benzeri açılardan yaşamlarını devam ettiren ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan önemli bir araçtır (Kapağan, 2021).

Birey, dil aracılığı ile değerlerine ulaşır ve tutunur. Birey dünyaya geldiğinde / doğduğunda aslında bir dilin içine doğmuş / gelmiş olur. Bu yolla içine doğduğu dil ile oluşturulmuş kabuller evrenine konumlanmış olur çünkü dil, birey doğmadan önce de vardır ve birey o dil ile kurgulanmış varlık dünyasında bir yer elde etmek için, kendisini dilin alanına yerleştirmek durumundadır. Kendisini ana dilinin içine yerleştirmemiş bireyler, dünyada boşlukta kalmış /yok kişi konumundaki bireylerdir (Durmuş, 2017).

Ana Dil ve Milli Kimlik

Ana dili, dilbilimciler tarafından çoğunlukla yeni bireyin içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde yani doğal ortamında öğrendiği ilk dil olarak tanımlanmaktadır (Sinan, 2006). Bu nedenle ana dilinin öğrenilen bir dil olmadığı daha çok edinilen veya kazanılan bir dil olduğu sıkça vurgulanmıştır. Ana dil birden çok dile kaynaklık eden, içerisinden birden çok dili doğuran kaynak dil anlamında kullanılmalıdır (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Millet aidiyetinin veya milli aidiyetin ve bilincin belirleyici unsurlarından biri olan dil, bir milleti diğerlerinden ayıran farkların haricî ve görülebilen bir işarettir. “Millet adını almaya layık olan bir topluluk her şeyden önce kendi saf dilini, ancak en iptidai köylerde rastlansa, hatta asırlardır kullanılmamış, kaynakları cılız, edebiyatı fakir bile olsa, canlandırmak, geliştirmek ve yaymakla mükelleftir. Ancak böyle saf bir dil, milletin benliğini idrak etmesine ve hürriyetini elde etmesine imkân verir. İşte bu görüş milliyetçiliğin bütün dünyaya yayılışı ile birlikte yürüyen geniş filoloji çalışmalarının doktrin temelini teşkil eder” (Akın, 2022).

Ulusların yoktan var edilemeyeceği, ulusal (millî) kimliklerin geçmişten gelen mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendikleri görüşü ise, ulusçuluk çözümlenmelerinde etnik geçmişe ağırlık veren

kuramcılardan oluşan ve modernizmin hegemonyasına bir tepki olarak doğmuş olan “etno-sembolcüler” tarafından ortaya konulmuştur (Akın, 2022).

Çok uluslu devletler, kendi içlerinden yeni milli devletler ortaya çıkmasını engellemek için en başta, hâkim topluluk dışındaki grupların ayrı bir millet ve dil olarak tanınmasına karşı çeşitli değiştirme politikaları kullanarak bu sürece engel olmaya çalışmıştır. 70 yıllık ömrü boyunca Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya’sından miras aldığı biçimde, kendi hâkimiyeti altındaki halkları etnik farklılıklarına göre değil genelde dini aidiyetleri noktasında tanıma siyaseti yürütmüştür. Bu ülkede yaşayan milli azınlıklar ise yıllarca bu baskıya karşı kendilerinin milli kimlikleriyle tanınması mücadelesini vermişlerdir. Örneğin, 1900’lerin başlarında, “Kırım Tatarları” kavramı, Kırım’da yaşayan İslam toplumu işaret etmek amacıyla kullanılırdı. Rus devleti ise, Kırım Tatarlarını tanımlamak için daha geniş bir tanımlayıcı olan “Müslüman”, kullandıkları dil için ise “Müslümanca” kavramını tercih etmekteydi. Hatta Rus yönetimi ülkedeki tüm Müslümanları tanımlamak için “Tatar” isminden yararlanmış, bu tavır diğer Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenmiştir (Uzun, 2022).

Milli bir bakış açısı ile işlenen dil, kendi coğrafyasının dışında başka coğrafyalar için de anlaşma ve kültürel aktarım aracı olacak güze erişme kuvvet ve kudretine sahip olabilir. Bu açıdan milli şuur ile kendisine yer bulan dil, ancak daha sağlam bir etkileşim ve iletişimi de beraberinde getirir. Diğer dillerin esaretine girmekten kurtulur (Kapağan, 2021).

Bir millet, tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun, adı olarak tanımlanabilir. Milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerekir. Ama söz konusu toprak parçasının herhangi bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil, "tarihi" bir toprak, "yurt", halkın "beşiği" olmalıdır. Türklerde olduğu gibi, o toprak soyun köklerini taşımaya bile bu böyledir. "Millî kimliğin ikinci bir unsuru patria (vatan) fikridir; yasaları ve kurumlarıyla tek siyasî iradeye sahip bir topluluktur. Bu durum, ortak siyasî hissiyat ve maksatların ifadesi olan en azından bazı ortak düzenleyici kurumlar gerektirir. Başka bir deyişle milletler, yurt içindeki halkı bir arada tutan ortak bir anlayış, emel, hissiyat ve fikirlere, ortak bir sivil ideoloji ve kültürel boyuta sahip olmalıydılar. Ulus devletler ortak bir kamuyu ve kitle kültürünü temin işini, popüler toplumsallaştırma vasıtalarına, kamusal bir eğitim sistemi ve kitle iletişim araçlarına havale etmiştir. Batılı millî kimlik modelinde milletler, mensupları oldukları ortak tarihî anılar, mitler, simge ve geleneklerle bağlanmış, ama türdeş kılınmamış kültür toplulukları olarak görülmekteydi. Devletin, kendi tarihî kültürleriyle yüklü yeni göçmen topluluklarını buyur ettiği yerlerde bile onların ahfadının, millî kitlesel toplumsallaştırma vasıtaları aracılığıyla “millete” ve onun tarihî kültürel çevresine kabulleri (o da olduğu kadarıyla) nesiller almıştır. Tarihî ülke, yasal-siyasî topluluk, topluluk fertlerinin yasal-siyasî eşitliği ve ortak sivil kültür ile ideoloji-bütün bunlar milletin standart, batılı modelinin oluşturucularıdır ve Batı’nın modern dünyadaki etkisi nedeniyle bir miktar biçimi değişmekle birlikte, Batılı olmayan millî kimlik tasavvurlarında da canlı unsurlar olarak kalmışlardır (Smith,1994: 25-32. Akt: Gelişli, 2018).

Bir devletin ya da milletin varlığını devam ettirebilmesi için bireylerini millî, kültürel ve manevi değerler ile bütünleştirmesi gerekir. İnsan bu toplumsal değerleri benimsediği sürece aidiyet duygusu güçlenir ve milletini sahiplenir. Bu, millî ve manevi bağlarını güçlendirmek isteyen her milletin ulaşmak istediği bir hedeftir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi de millî kimliğin inşa edilmesi ile mümkündür (Kara, Özkan, 2024).

Millî kimliğin siyaseten belki de en belirgin işlevi, millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kadim gelenek ve âdetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır. Millî kimlik, bugün toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti bakımından temel müracaat noktası haline gelmiştir (Gelişli, 2018).

Milli kimlik ve ulus birbiriyle ilişkili etnik, kültürel, bölgesel, ekonomik ve politik öğelerden oluşan karmaşık yapılardır. Tarih boyunca, tüm milletler onları diğer milletlerden ayıran birçok özelliğe sahip olmuşlardır. Milletlere özgü tüm özellikler “*milli kimlik*” kavramını oluşturur (Khorsed, 2019).

Tural’a göre millî kimlik; bir insan topluluğunun başkaları tarafından, başka toplumlar arasında, nasıl görünmek, nasıl kabul edilmek isteniyorsa, o yönde oluşturduğu, göstergeler toplamıdır. Millî kimlik, millî kültür denilen ortak paydaya dayanır. Her millî kimlik, bir toplumdaki en yüksek seviyedeki benzeşme göstergeleridir. Her millî kimlik, tarih içinden gelen, milliyete dayalı değer ve davranışlar ile dinin eklediği değer ve davranışların toplamıdır (Akt: Gelişli, 2018).

Milli kimliğin belirleyicisi bazı ulus yapılarında “dil” (Fransız vb.), bazı ulus yapılarında “etnik köken” (Alman vb.) ve bazı ulus yapılarında “din ve mezhep” olarak kabul görmektedir. Yukarıdaki örneklerden hareket ederek bir çıkarım yapacak olursak; milletlerin birlik ve ayrılıklarının üç temel veya sac ayağı üzerine oturtulduğu söylenebilir. Bunlar dil, din-mezhep ve etnik köken olarak tasnif edilebilir (Akın, 2022).

Modern dönemde “milliyetçilik”, özellikle milli dilleri koruma, keşfetme ve yeniden inşa etme çabasıdır. Bu milli dil yoluyla tek bir izleyici kitlesi oluşur ve ulusun ortak tecrübeleri bu izleyici kitle tarafından yayılır ve paylaşılır. Bunun için ortak dil, gazeteler, şarkılar-türküler, hikâyeler-romanlar ve diğer kültürel eserler yoluyla cisimleşerek, yaygın bir şekilde paylaşılan bir öznel arasılığın temelini meydana getirir. Bu milli dil, bir cemaatin (hayalî veya gerçek topluluk) ve bir cemaat olarak kendinin farkına varılmasını sağlayan bir ortam oluşturarak, aynı cemaate mensup olmayanların tanımlanmasını da sağlamış olmaktadır (Akın, 2022).

Millet olma sürecindeki toplulukların milli dillerinin oluşmasında bazen sözlü edebiyat unsurlarının yazıya geçirilmesi de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle insanların birbirlerini anlamaya başlamaları ve birbirleri arasında ortaklıklar keşfetmeleri sonrasında “hâkim dil” olma sürecindeki dil ile yazılmış olan eserlerin bu süreci hızlandırdığı görülmektedir. Örneğin, Macar milli bilincinin oluşmasında önemli etkileri olan György Bessenyi'nin “Büyük Operasının” yazılmış olmasının Macar dilinin kapsayıcılığı ve milli edebi dil haline gelmesinde önemli payının olduğu söylenebilir. Josef Dobrovsky'nin “Çek Dilinin Tarihi” ve benzer biçimde Ivar Aasen'in “Norveççe Gramerinin” yazılması da bu dillerin bir anlamda “kendisini ispat etmesine” neden olmuş ve bu dillerin bir edebi eser vermeye yeterli diller olduğunu göstermesi bakımından önemli aşamaları meydana getirmiştir (Akt: Uzun, 2022).

Ana dil; insanın ilk şuur halini kuran ve onun her meseleye yönelik düşünüş, duyuş ve davranış kalıplarını belirleyen bir özellik gösterir. Bu bakımdan ana dil; insanın eli, ayağı, gözü kadar yerleşik ve değiştirilemez bir uzvu olarak değerlendirilebilir (Kapağan, 2021). Şahanov, ‘Ana dilinden nefret etmenin, kendi ananı benimsememenin arsızlığı ne zamandır bilinç olarak kabul ediliyor? Bu, ruhî bir sakatlık ve millete ihanettir’ diyerek bu konudaki eleştirilerini de dikle getirmektedir. Şahanov, *Hangi ülkede olursa olsun ana diline saygısızlık etmek, bir ananın kalbine tekme atmakla aynıdır. Sözleriyle dili ‘ana’ imgesiyle tasvir etmiştir* (akt: Biray, 2022).

“Büyük ve köklü milletler kendi millî kimlikleri üzerinde büyür, gelişir ve devamlılık sağlarlar. Evrensel olmanın yolu, millî olmaktan geçer. Kendi kendiniz olamıyorsanız, başkaları da sizi kabul etmeyecektir. Bir milletin millî kimliği, onun kültür temellerinde gizlidir” diyerek millî kimliğimiz olarak kabul edilen kültür hazinelerine sahip çıkılmasının önemine işaret eden Pala (2001), millî kültürünü ve millî kimliğini kaybeden milletlerin tarih sahnesinde kalmalarının pek mümkün olamayacağı gerçeğini dile getirir (akt: Güneş, 2022).

Millet olabilmeyen temel şartları arasında bulunan kültür, dil sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılabilir. Kültürün devamı, dolayısıyla millet olabilmeyen devamı dilin doğru kullanımı ile yakından ilintilidir. Bu ilinti doğrultusunda dil bilinci geliştirmek, vatanın, milletin, birlik ve beraberliğin devamı için bir zarurettir (Güneş, H, 2022).

Kültür, fert planından milletlere ve nihayet insanlığa kadar farklı seviyelerde birikimler oluşturur. Her insanın kendisine has bir kültürü olmakla beraber milletlerin ve insanlığın da yaşadığı bir gelişim sürecinden söz edilebilir. İnsan; gelişimini hem korumak hem de sürdürebilmek için ortak ya da özgün kültür unsurlarını zaman ile coğrafyalar arasında taşımak, yorumlamak ve yaşatmak çabasıyla vazgeçemez. Bu nedenle ortak kültürün inceliklerinin, özgün kültürlerin ise farklılıklarının bilinmesi bir zorunluluktur. Özgün kültürün en önemli çeşidi ise milli kültürdür. Pek çok konuda ortaklıklar taşıyan insanların meydana getirdiği milletlerin kültürü diğer milletlerden farklı özellikler taşır (Kapağan, 2021)..

Ana dili, her toplum için öğretimin en önemli aracı ve bireyin kimlik kazanmasındaki hususların belirleyicisidir. Ayrıca ana dili içinde konuşulduğu toplumun tarihini ve kültürünü gelecek nesillere taşıması açısından da büyük bir önemi haizdir. Yani milletin kültürle ilgili değerlerinin başında yer alan ana dili, milletleri millet yapan, onları sosyal olarak ayıran unsurların başında gelir (Biray, 2022).

Ana dilimiz, duygu, düşünce ve kültürümüzün, kısacası kişiliğimizin aynasıdır. Ana dili bilinci ve sevgisi aynı millet içerisinde yaşayan insanlar arasında bağları güçlendirerek ortak bir düşünce sistemi, evreni birlikte anlama ve kavrama yeteneği kazandırır. Aynı zamanda anadili eğitimi çocuğun bilişsel gelişimi üzerinde büyük bir etki sahibidir. Ana dili ve kişilik gelişimi arasındaki bağdan hareketle ve dil, düşünceden soyutlanamayacağı için dil öğretimi demenin, düşünce öğretimi demek olduğunu söyleyebiliriz. Düşünce yapımız ve tarzımız da kişiliğimizin temelini oluşturur. Birey içine doğduğu toplumun değer yargıları ile şekillenen kültür çerçevesinde kimliğe bürünür ve dili ile milli kimliğini sergiler. Olaylara verdiğimiz tepkiler, inançlarımız, vücut dilimiz, sofrada adabımız, selamlaşma şekillerimiz gibi hayata dair her şey kültürel öğeler barındırır. Kültürel farklılıklar tam da bu noktada devreye girerek milli kimliğimize işaret eder. Dil, kültürün dolayısıyla kimliğin devamlılığını mümkün kılar (Biray, 2022).

Modern toplumun ortaya çıkmaya başlaması ile beraber dilin “tebaadan” “bireye ve yurttaş”a giden süreçte çok önemli bir fonksiyonu ortaya çıkmıştır. O da insanların aralarındaki kültürel farklılıkları ortadan kaldıracak ve yeni ortaklıkların temelini atabilecek geçmiş ile bağ kurarak toplumu geleceğe

taşıyabilecek güçlü bir araç olan dildir. Elbette bu fonksiyonları yerine getirebilmesi için dilin, yeniden düşünülmesi ve gerekirse yeniden tasarlanması gerekecektir. Özellikle milli devletlerin kuruluş sürecindeki dile yönelik operasyonlar ve yeni anlamlandırma çabalarının altında milli bir dil yaratarak bu dili herkes tarafından anlaşılabilir hale getirmek yatmaktadır. Dilin öğretilmesi, benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasında da devletin sahip olduğu milli eğitim sistemi ile kitle iletişim araçlarına büyük görev düşmektedir.

Dil, milliyetçiliğin kamusal alanı şekillendirmek amacıyla her daim müdahalede bulunduğu ve idare ettiği bir kültürel öge konumundadır. Millet kurgusunda dil bir yandan ortak kimliğin ve “bizlik” bilincinin bir göstergesi ve ispatı olarak; diğer yandan ise bu kurgunun siyasi pratiğe döküldüğü durumlarda milli devlete mensup nüfusu dönüştürmek yolunda aslı bir araç olarak kullanılmıştır (Uzun, 2022).

Eğitim ve Milli Kimlik

Eğitim modern toplumda birçok işlevi yerine getirmektedir. Söz konusu işlevler eğitimin birey ve toplum için kültürel, ideolojik, iktisadi, psikolojik bakımlarında yeri doldurulamayacak bir kurum olmasını sağlamaktadır. Söz konusu sistem içerisinde eğitim; toplumun ve bireyin söz konusu ihtiyaç ve beklentilerini karşılamayı bireyin yetiştirilmesini sağlayacak bir müfredat doğrultusunda yapılmaktadır. Bu müfredatlara anadilinin de dâhil edilmesi neredeyse evrensel bir olgudur. Söz konusu hususa ilişkin tartışmalardan önce ana dili kavramının kısaca ele alınması gerekmektedir (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Zorunlu eğitim, en etkili milletleştirme araçlarından biri olarak işlev görmüştür. Çünkü başta hâkim milli dil olmak üzere, yaygın eğitim kapsayıcı kültürün ana elemanları olarak devlet tarafından planlanan zorunlu eğitim sayesinde benimsetilebilir. Ortak bir dilin yaygınlaştırılması yanında zorunlu temel eğitim; milli tarih ve milli coğrafya dersleriyle bireylere küçük yaşlardan itibaren milli bilinç kazandırmanın yuvaları olarak nitelendirilir. Ortak bir eğitimin hem milli bağlılığı hem de vatandaşlar arasındaki bütünleşmeyi sağlayacağı anlaşılmıştır (Uzun, 2022).

Ana dili birçok araştırmacı tarafından ulus düşüncesi ve ulusçuluk kavramları ekseninde önem kazanmaktadır. Ana dili eğitiminin ulusçuluk bağlamında öneminin anlaşılması üzere ulusçuluk kavramının gelişimine kısaca bakmak yerinde olacaktır. Fransa, İngiltere ve Almanya'nın geçirdiği tarihi tecrübe ile şekillenen ulusçuluk, Fransa ve İngiltere'de ulusal monarşilerin doğmasıyla üzerindeki insanların bir araya gelmelerini sağlamıştır. Ancak, bu haliyle ulusçuluk “Fransız kökenli ulusçuluk” olarak adlandırılmıştır. Ulus-devlet sınırları içerisinde homojenleşerek, sınır ötesindeki unsurlarla ise bütünleşmeyi hedeflemektedir. Modern dünyada milliyetçi akımlar öteki uluslarla rekabet edebilmek için homojen bir dünyayı hedeflemekte, söz konusu rekabet birlik içerisinde hareket edecek homojen bir ulusu zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle homojenleşme politikaları ortak değerler ve ulusal bağları sağlayacağına inanılan tercihlerden oluşmaktadır. Böylesi bir dünyada yurttaş olmanın en önemli göstergesi ise siyasi yaşamda, eğitim yaşamında, kültürel değerlerin edinilmesinde, grup aidiyetinin edinilmesinde, ulusun dünya ve gerçeğe ilişkin tasavvur ve anlayışlarında dilin etkisi aracılığıyla görülmektedir. Bu nedenle dil ulusal özelliği en iyi yansıtan unsur olarak ele alınmış; araştırmacılar ulusların düşünce, değer ve kültürünü dilin biçim ve özüne dair çalışmalar yapmışlardır (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Her ulus dili sayesinde vardır. Bu bağlamda ana dili eğitimi ve öğretimi, bir dersin ya da bir eğitim-öğretim etkinliğinin ötesinde bir konudur. Bu durum; ana dilini, özel, vazgeçilmez, ulusal güvenliğe denk stratejik bir değer hâline getirmektedir. Başka bir deyişle ana dili eğitimi ve öğretiminin, sadece bir öğretim programına indirgenemeyecek kadar yaşamsal bir fenomen olduğunu kabul etmek durumundayız (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Anadili eğitiminin mutlaka Türk ve dünya edebiyatının seçkin eserleriyle beslenmesi gerekmektedir. Edebiyat eserlerini ana dili eğitiminin aracı kılmak bir zorunluluktur. Kuru bilgilerle kurgulanmış, estetik kaygılar taşımayan metinlerin insanlara bu anlamda bir katkısı düşünülemez. Çünkü edebi eserler sadece kafaya değil insanların gönlüne hitap eder. İnsanın duygularına, hayallerine, acılarına, sevinçlerine tercüman olurlar (Sinan, 2006).

KAYNAKÇA

- Akın, C. (2022). Ulusal Kimlik ve Dil. *Kültür ve Dil*. (Eds: Güneş, M., & Güneş, H.) Eğitim Yayınevi.
- Biray, N. (2022). Muhtar Şahanov'un Şiirlerinde Milli Kimlik ve Anadil Bilinci, Kardeş Kalemler, 187. <https://www.kardeskalemler.com/vazi/muhtar-sahanov-un-jeltoksan-olavlarindaki-rolu-64f2fdbcb81b22>, alıntılanma: 14.12.2024
- Durmuş, M. (2017). Kimlik, Dil ve Öteki İlişkisi Açısından Türkçenin Konumlandırılması. *Türk Dili*, 782, 17-26.
- Gelişli, Y. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Öğretim Programının Milli Kimlik Değerleri Açısından Değerlendirilmesi. *Atlas Journal*, 4(10), 775-785.
- Güneş, M. (2022). Kültürün Dinamikleri. *Kültür ve Dil*. (Eds: Güneş, M., & Güneş, H.) Eğitim

Yayınevi.

Güneş, H. (2022). Millî Kültürler; Küreselleşme, Çok Dillilik ve Çok Kültürlülük. *Kültür ve Dil*. (Eds: Güneş, M., & Güneş, H.) Eğitim Yayınevi.

Güvenç, B. (2010). *Türk kimliği*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Hobsbawn, E. (1996). Language, Culture, and National Identity *Social Research*, Vol. 63(4), pp. 1065-1080.

Joseph, J. E. (2006). Identity and language. *Encyclopedia of Language & Linguistics* (pp.486-492).

Kapağan, E. (2021). Kültür, Tarih ve Kimlik Açısından Dilin Önemi, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: IV, s. 49-58.

Kara Özkan, N. (2024). Türkçe ders kitaplarında millî kimlik inşası. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 111-134.

Khorssed, A. (2019). Kazak Milli Kimliğinin Oluşum Sürecinde Dilin Rolü; 20. Yüzyılın Başlarında Kazak Milli Basımında Dil Üzerine İleri Sürülen Fikirler. *The Journal of Academic Social Science*, 81(81), 505-517.

Kösoğlu, N. (1995). Kültür/kimlik üzerine. *Türkiye Günlüğü İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, 33(1), 41-47.

Sinan, A. T. (2006). Ana Dili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 75-78.

Smith, A. D. (1994). Millî kimlik. (Şener, B. S., Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzun, G. (2022). Milli devletin oluşum sürecinde milli dilin önemi ve etkileri. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 4(16), 1297-1303.

Yaman, E. (2023). Milli Kimlik Oluşumunda Dilin İşlevi. <https://www.yerlidusunce.com/milli-kimlik-olusumunda-dilin-islevi>, alıntılanma: 14.12.2024

Yargül, G.; Kazak, A.; Kumbasar, E. & Kurt Hatırmaz, A. (2020). “Anadil Eğitiminin Toplumsal İşlevi Üzerine Bir İnceleme”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 6(38): 2192-2200.

Yıldız, S. (2007). Kimlik ve ulusal kimlik kavramlarının toplumsal niteliği. *Millî Folklor*, 74, 9-16.

ӘОЖ 373.1

ЦИФРАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ДАМУЫ

Абилқасим С.А., Асетова Ж.Б.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Жаһандық өзгерістер мен әлемдік трендтер мектептегі білім беру мазмұнының жылдам қарқында жаңаруын талап етеді. Сол себепті Қазақстан Республикасының білім жүйесін әлемдік білім кеңістігіне кіріктіруге бағытталған жүйе есебінде сипаттауға болады. Қазіргі жаһандану жағдайында жедел өзгеріп отырған Әлем және ақпарат легінің ұлғаюы, оның одан әрі шектеусіз өсу перспективасы адамзат жинақтаған білімді жай игерін қою нәтижесіз мақсат екендігін көрсетіп отыр. Ақпараттық-зияткерлік ресурстарды өз бетінше тауып, талдап және пайдалана білетін, идеялардың қуат көзі болатын, жедел өзгерін отыратын әлем жағдайында дамиды және өзін-өзі ашып көрсете алатын шығармашыл тұлғаны қалыптастыру басымдық болып табылады.

Шығармашылық қабілеттер оқушының жеке басының дамуының маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Білім беру заңына сәйкес шығармашылық қабілеттерді дамыту бастауышта білім берудің басым міндеттерінің бірі болып табылады.

Білім беру процесін реттейтін Қазақстан Республикасындағы тағы бір маңызды нормативтік құжат «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» (бұдан әрі – МЖМБС) (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы (ҚР Оқу-ағарту министрінің 23.09.2022ж. № 406 бұйрығымен енгізілген өзгерістерімен) болып табылады. Бұл құжатта бастауыш жалпы білім берудің мақсаттары мен міндеттері, оның ішінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бөлігінде